

А. Байгаль орчны хяналт, шалгалт, тайлагналт

- Байгаль орчны хяналт шинжилгээ нь: (i) байгаль орчны нөлөөллийн хяналт, (ii) БОМТ-ний хэрэгжилтний биелэлт гэсэн хоёр хэсгээс бүрдэнэ. Байгаль орчны нөлөөллийн хяналт нь барилгын ажлын үед болон ашиглалтын эхний жил дэх агаарын чанар, дуу чимээ, гадаргын усны чанар, олон нийт болон ажилчдын эрүүл мэнд, аюулгүй байдлыг хамарна. БОМТ-ний хэрэгжилтний биелэлт нь зөвлөхүүд, гэрээт байгууллагууд, ашиглагчид, ТХН болон бусад холбогдох байгууллагуудын БОМТ-г хэрэгжүүлж буй гүйцэтгэлд хяналт тавина. Хяналтыг байгаль орчны чанарын хяналтын талаарх үндэсний аливаа стандартад заасан аргачлалын дагуу хийнэ. Бусад дагаж мөрдөх холбогдох стандартуудад агаарын чанарын, гадаргын ус, дуу чимээ, бохирдуулагч бодисын ялгарал зэрэг үндэсний байгаль орчны чанарын стандартууд хамаарна. Байгаль орчны нөлөөллийн хяналтыг Хүснэгт БОМТ-3-т, гүйцэтгэлийн хяналтыг Хүснэгт БОМТ-4-т, харин төслийн байгаль хамгааллын тайлагналтыг Хүснэгт БОМТ-5-т өглөө.

Хүснэгт БОМТ-1: Төслийн байгаль орчны нөлөөллийн хяналтын төлөвлөгөө

Зүйл	Хэмжигдэхүүн/аргачлал	Байршил	Давтамж	Хэрэгжүүлэгч	Удирдлага
А. Барилгын үе					
Агаарын бохирдол	Орчны тоосжилтын хяналт (TSP, PM ₁₀ , PM _{2.5})-ын шаардлагын дагуу Харагдах байдал/агаарын бохирдлыг хянах хэмжээг ашиглах шалгалт	Дэд төслийн барилгын талбайн эргэн тойрон	Барилгын явцад өдөр тутмаас долоо хоног бүр	Гэрээт байгууллага	ТХН
Дуу чимээ	Орчны дуу чимээг хянах (өдөр, шөнийн Leq dB(A)) зөөврийн хяналтын төхөөрөмжийг Монгол улсын шаардлагын дагуу ашиглана	УС-ийн төслийн барилгын талбайн эргэн тойрон, мөн 150м доторх мэдрэмтгий хүлээн авагчид	Барилгын явцад долоо хоног бүр	Гэрээт байгууллага	ТХН
Усны чанар	Усны чанарыг булингар, рН, цахилгаан дамжуулах чанар, температур, нефтийн бүтээгдэхүүний агууламжаар (бензин, шингэн ба тослох материал) шалгах	УС-ийн төслийн барилгын талбайн эргэн тойрон, мөн 200м доторх мэдрэмтгий хүлээн авагчид, гол, усны нөөц	Барилгын явцад долоо хоног бүр	Гэрээт байгууллага	ТХН
Хатуу хог хаягдал	Хатуу хог хаягдлын улирдагын арга хэмжээний хэрэгжилтийг мөрдсөн байдалд хяналт тавих	Хог хаягдлыг цуглуулж буй байдал, хог хаягдал хаяж буй талбар	Барилгын явцад сар бүр	Гэрээт байгууллага	ТХН
Хортой болон бохирдуулагч материал	Хорт материалуудын удирдлагын арга хэмжээг дагаж мөрдсөн байдалд хяналт тавих	Бензин, тос, химийн болон бусад хорт бодисуудын агуулах Машин, тоног төхөөрөмжийн засварын хэсэг	Барилгын явцад сар бүр	Гэрээт байгууллага	ТХН
Ургамал ба амьтан	Нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээг дагаж мөрдсөн байдалд хяналт тавих	Барилгын талбай	Барилгын явцад долоо хоногос сар	Гэрээт байгууллага	ТХН

Зүйл	Хэмжигдэхүүн/аргачлал	Байршил	Давтамж	Хэрэгжүүлэгч	Удирдлага
			бүр		
БОМТ-ний бууруулах арга хэмжээг нэвтрүүлсэн байдал	БОМТ-т тусгасны дагуу	Барилгын талбайн орчин	Долоо хоногт	Гэрээт байгууллага	ТХН
Нийгэм-эдийн засгийн үр нөлөө	Замын хөдөлгөөний хяналтын арга хэмжээг дагаж биелүүлсэн байдалд хяналт тавих	Барилгын талбайн зам талбай Тээврийн эргэлт	Барилгын явцад сар бүр	ТХН	ТХН
Эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, онцгой байдлын хариу үйлдэл	Бараг байхгүй, маш өчүүхэн, томхон, үхэлд хүрэхүйц түвшний осол гэмтлүүдийн тэмдэглэл зэрэг хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл мэндийн арга хэмжээг мөрдсөн байдал, онцгой байдлын хариу үйлдлийн төлөвлөгөөг хянах	Барилгын талбай	Барилгын явцад сар бүр	Гэрээт байгууллага	ТХН
В. Ашиглалтын үе					
Хатуу хог хаягдал	Хатуу хог хаягдлын улирлагын арга хэмжээг ашиглалтын үе шатанд мөрдсөн байдалд хяналт тавих	УС-ийн төслийн талбай	Жилд	Ашиглагч	ХХААХҮЯ
БОМТ-ний бууруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн байдал	БОМТ-т тусгасны дагуу	УС-ийн төслийн талбайн орчин	Долоо хоногт	Ашиглагч	ХХААХҮЯ
Эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, онцгой байдлын хариу үйлдэл	Бараг байхгүй, маш өчүүхэн, томхон, үхэлд хүрэхүйц түвшний осол гэмтлүүдийн тэмдэглэл зэрэг хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл мэндийн арга хэмжээг ашиглалтын үе шатанд мөрдсөн байдал, онцгой байдлын хариу үйлдлийн төлөвлөгөөг хянах	УС-ийн төслийн талбай	Жилд	Ашиглагч	ХХААХҮЯ
Байгаль орчны даац	Байгаль орчны даац шалгах	УС-ийн төслийн талбай	Нэг удаа	Ашиглагч	ХХААХҮЯ
Ус ашиглалт	Ус олборлох хэмжээ	УС-ийн төслүүдийн голоос ус авах цэг	Сар тутам	Ашиглагч	ХХААХҮЯ
Усны чанар	Азот, фосфор, калийн хэмжээг үндэсний усны чанарын стандартуудтай харьцуулах	Услалтын систем болон гүний усны түвшин (худгаас). Ялангуяа, Ёлтон, Ивэн гол,	Сар бүр	Ашиглагч	ХХААХҮЯ

Зүйл	Хэмжигдэхүүн/аргачлал	Байршил	Давтамж	Хэрэгжүүлэгч	Удирдлага
		Дулааны талын услалтын системүүдэд онцгой анхаарал хандуулах хэрэгтэй. Эдгээр газруудын хөрсний үржил шимийн түвшин (ялангуяа фосфор, мөн кали) бага байгаа бөгөөд нэмэлтээр бордоо хэрэглэх шаардлагатай байгаа (гадаргын усны хяналт), мөн Цул-Улаан, Хүрэн тал, Ногоон Хашааны услалтын системүүдийн гүний худагны түвшин нь хөрсний гадаргуутай ойр байрладаг (ГДУ-ны хяналт шаардлагатай)			

АХБ=Азийн хөгжлийн банк, БЗК = барилгын зөвлөх компани, ИДЗТ = инженерийн дэлгэрэнгүй зураг төсөв, ГБ = гүйцэтгэгч байгууллага, БОХБ = байгаль орчны хяналтын байгууллага, ГБМ = гомдол барагдуулах механизм, ОНМХГ =орон нутгийн мэргэжлийн хяналтын байгууллага, БОАЖЯ = Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам, ХХААХҮЯ = Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам, ТХГА = төсөл хэрэгжүүлэх гарын авлага, ТХН = төсөл хэрэгжүүлэх нэгж, TOR = ажлын даалгавар, ХУЦБ = хаягдал ус цэвэрлэх байгууламж. Эх үүсвэр: Азийн хөгжлийн банк.

Хүснэгт БОМТ-2: Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний гүйцэтгэлийн хяналт (хэрэгжилтийг хянах)

Хэмжигдэхүүн	Байршил	Аргачлал	Давтамж
Барилгын үе шат			
БОМТ-т тусгасны дагуу нөлөөг бууруулах арга хэмжээг авна	Бүх ажилд	Харагдах орчин, олон нийттэй хэлэлцүүлэг хийх, өргөдөл, гомдлыг шалгах, ажилчдын осол аваарт өртсөн байдал, өвчний чөлөөнд шалгалт хийх,	Долоо хоног тутам, барилгын ид ажлын үеэр эсвэл мэдрэмтгий талбаруудад өдөр бүр
ГБМ-д тусгагдсаны дагуу гомдлыг шуурхай барагдуулна	Бүх ажилд	Өргөдөл, гомдлыг шалгах, Орон нутгийн удирдлагуудтай зөвлөлдөх	Хоёр долоо хоног тутам тогтмол, үе үе гэнэтийн Дор хаяж долоо хоногт нэг удаа
Салхи шуурга, газар хөдлөлт, цаг агаарын хүнд нөхцөл байдлын дараа инженерийн шалгалт хийх, шаардлагатай бол нөхөн сэргээх	Бүх ажилд	Шинжилгээ, нөхөн сэргээлтийн ажлын тайланг хянах	Тухайн нөхцөл байдал үүссэн тохиолдол бүрээс дор хаяж нэг долоо хоногийн дотор
Ашиглалтын үе шатанд			
ГБМ-д тусгагдсаны дагуу гомдлыг шуурхай барагдуулна Бүх ажилд гаргасан гомдлын дагуу шалгах		Өргөдөл, гомдлыг шалгах, Тосгоны удирдлагуудтай зөвлөлдөх	Жил тутам

Салхи шуурга, газар хөдлөлт, цаг агаарын хүнд нөхцөл байдлын дараа инженерийн шалгалт хийх, шаардлагатай бол нөхөн сэргээх		Шинжилгээ, нөхөн сэргээлтийн ажлын тайланг хянах	Тухайн нөхцөл байдал үүссэн тохиолдол бүрээс дор хаяж нэг долоо хоногийн дотор
--	--	--	--

БОМТ = байгаль орчны удирдлагын төлөвлөгөө, ГБМ = гомдол барагдуулах механизм, ТХН = төсөл хэрэгжүүлэх нэгж. Тайлбар: бүх хэмжигдэхүүнд, хэрэгжилтийг гэрээт байгууллага хариуцах ба барилгын зөвлөх байгууллага дэмжлэг үзүүлж ТХН удирдлагаар хангана

Хүснэгт БОМТ-3: байгаль орчны хамгааллын тайлангийн төлөвлөгөө

Тайлан	Хэнээс	Хэнд	Давтамж
Барилгын үе шат			
Дотоод явцын тайлан	Чадавх бэхжүүлэх зөвлөх компани	ТХН	Сар тутам
Гадаад тайлан	БОХА	ТХН	Хагас жил тутам
Байгаль орчин, аудитын тайлан	ТХН	ХХААХҮЯ, сумын захиргаа	Бүрэлдэхүүн хэсэг хэрэгжиж дууссаны дараа 3 сарын дотор
БОМТ-г хэрэгжүүлсэн явцын хяналтын тайлан	ТХН	АХБ	Хагас жил тутам
Ашиглалтын үе шатанд			
БОМТ-ын явцын тайлан	ТХН	АХБ	Хагас жил тутам

АХБ=Азийн хөгжлийн банк, БОХА = байгаль орчны хяналтын агентлаг (гэрээт байгууллага хөлсөлж авна), БОМТ = байгаль орчны удирдлагын төлөвлөгөө, ХХААХҮЯ = Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам.

Хүснэгт БОМТ-2: Барилга, байгууламжийг барихын өмнө, барих, ашиглалтын үе шатуудын байгаль орчны үр нөлөө, бууруулах арга зам

Нэр төрөл	Болзошгүй сөрөг нөлөөлөл	Бууруулах арга зам	Хэрэгжүүлэгч	Удирдагч
ЗУРАГ ТӨСӨВ, БАРИЛГЫН ӨМНӨХ ҮЕ				
Дэлгэрэнгүй зураг төсөв боловсруулах үе	БОМТ-г хэрэгжүүлэхийн тулд байгууллагыг чадавхжуулах	<ul style="list-style-type: none"> Инженерийн дэлгэрэнгүй зураг төсөл, байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээ (доор үзнэ үү) боловсруулах компанийг шалгаруулж авахаас өмнө ТХН-ий байгаль орчны мэргэжилтэнг авах; Барилга эхлэхээс дор хаяж 2 сарын өмнө төслийн гомдол барагдуулах механизмыг бий болгох, үүнд: холбоо барих мэдээлэл, төслийн холбогдох байгуулагуудад явуулах сургалтуудыг оруулсан байх; Холбогдох байгуулагуудад БОМТ-ний сургалтыг зохион байгуулах; 	ТХН	ХХААХҮЯ
	Байгаль орчны төлөв байдлын үнэлгээ хийх бэлтгэл ажил	<ul style="list-style-type: none"> УС-ийн төсөл хэрэгжих газруудад БОТБҮ хийгдээгүй бол БОТБҮ хийхэд бэлтгэх; БОТБҮ байгаль орчны ерөнхий үнэлгээ (БОЕҮ)- ний дүгнэлт гаргуулахад анхаарах; БОЕҮ-ний дүгнэлтэнд дурдсан шаардлагуудыг шинжлэх, үүнд УС-ийн төсөлд БОНБҮ хийх хэрэгцээ байгааг эсэхийг анхаарах; <p>ТӨСЛИЙН ХАМГААЛЛЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ГҮЙЦЭТГЭЛИЙН ИНДИКАТОР: Бүх БОНҮ батлагдаж дуустал ямар ч барилгын ажил хийгдэхгүй. дүгнэлтийг АХБ-д хүргүүлнэ; төслийн БОМТ шаардлагатай бол шинэчилнэ; шинэчилсэн БОМТ нь төслийн бүх тендер, тендерийн баримт бичигт оруулна (доор үзнэ үү).</p>	ТХН (зохион байгуулах) Тусгай зөвшөөрөлтэй дотоодын компани (БОТБҮ, БОНБҮ боловсруулах)	ТХН, БОАЖЯ
	Инженерийн дэлгэрэнгүй зураг төсөл ба БОНБҮ хийх бэлтгэл ажил	<ul style="list-style-type: none"> БОНБҮ хийх эрх бүхий үндэсний компани шалгаруулж авна; ТХН-ийн байгаль орчны мэргэжилтэн нь: (i) компани хөлсөлж авах, хамтран ажиллах, (ii) БОАЖЯ-ны эцсийн шийдвэрүүд, хамгааллын нөхцөл байдал үүсэх, нөлөөлөлийг бууруулах арга хэмжээг харгалзаж үзэх, (iii) БОМТ-г шинэчлэх шаардлагатай эсэхэд үнэлгээ өгөх; Шаардлагатай тохиолдолд БОНБҮ хийх; Инженерийн дэлгэрэнгүй зураг төслийг бэлтгэх; Хүлээгдэж буй үр дүн 2 УС-ийн төслийн хувьд- Дархан хотын УГТЭШХ-ийн дэмжлэгийг авах, зоорины хувьд хүлэмжийн хийн алдагдалд бага нөлөө үзүүлдэг хөргүүрүүд болон “R32”, “R290”-ийг ашиглахаар зураг төсөлд тусгах, “R134a” хөргүүрийг ашиглахгүй. <p>Охиндын тал дэд төслийн хувьд:</p> <ul style="list-style-type: none"> Тусгай зөвшөөрөл бүхий биологийн олон янз байдлын мэргэжилтнээр Экологийн судалгаа, нөлөөллийн үнэлгээг хамгийн сайн туршлага, арга аргачлал ашиглан хийлгэх. Судалгааны ажлын даалгаварыг Хавсралт 5-д оруулсан болно; Инженерийн дэлгэрэнгүй зураг төслийг маркшейдэр, инженерүүдээр хянуулж, чухал амьдрах орчинг хамгаалах ба экологийн үнэ цэнэд үзүүлэх нөлөөллөөс зайлсхийх үүднээс шаардлагатай засварыг оруулах; Эцсийн тайланг ЗГ болон АХБ руу хүргүүлж, хянуулах <p>Бүх дэд төслүүдийн хувьд:</p> <ul style="list-style-type: none"> Дэд төсөл бүрийн далангийн төв хэсгийн уртыг тухайн дэд төслийн хувьд тодорхойлсон усны хамгийн их урсацын хэмжээнд үндэслэн, голын урсацыг аль болох байгалийн урсацтай нь ойр байлгахуйц тохируулна. 	Тусгай зөвшөөрөлтэй дотоодын компани Зоорины хувьд- Бараа нийлүүлэгч (ТХН нь тендер тусгаж өгөх)	ТХН, БОАЖЯ, ХХААХҮЯ

		<ul style="list-style-type: none"> • Ингэхдээ даланг хэт нарийн хийж урсгалын дундаж хурдыг нэмэгдүүлэн, загас урсгал сөрж сэлж чадахгүй байх нөхцлийг үүсгэхээс зайлсхийнэ (Зм/с). <p>ТӨСЛИЙН ХАМГААЛЛЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ГҮЙЦЭТГЭЛИЙН ИНДИКАТОР:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Зураг төсөл болон БОНБУ-нд хамтын ажиллагааг ханган боловсруулах; • Ялангуяа тооцоолсон урсацын шаардлага гэх зэрэг хамгаалалын асуудлуудыг инженерийн дэлгэрэнгүй зураг төсөлд оруулж, дэд төслүүдийн гол тус бүрийн урсгалын горимд тохируулан шлюзийн хаалга, орох хаалга, далангийн өндөр, зузааныг гаргана. 		
	БОМТ-г шинэчлэх	<ul style="list-style-type: none"> • БОЕУ-ний дүгнэлт, БОНБУ, БОАЖЯ-наас өгсөн зааварыг судалж энэ төслийн БОМТ-нд тусгаагүй шинэ асуудал эсвэл нөлөөлөл бууруулах, мониторинг хийх шинэ арга зам байгаа эсэхийг тодорхойлох. Иймэрхүү шинэ асуудлууд байвал эдгээрийг АХБ-д БОЕУ-ний дүгнэлт, БОАЖЯ-ийн зөвшөөрлийн (үүнд БОНБУ орно) орчуулгын хамт хянуулахаар өгөх; • Эцэслэн боловсруулсан зураг төсөл болон БОНБУ-д нэмж тусгасан дотоодын шаардлагуудыг энэхүү БОМТ-д шинэчлэн тусгасан байх; • Шинэчилсэн БОМТ-г АХБ-д хянуулахаар өгөх; • Төслийн байршил болон нэмэлт бүрэлдэхүүн хэсгүүд өөрчлөгдсөн зэрэг томоохон өөрчлөлт хийгдэх шаардлага гарвал асуудал том, жижгээс үл хамааран АХБ-тай зөвлөлдөх; 	ТХН, БОАЖЯ	БОАЖЯ, АХБ
Барилгын ажилд бэлтгэх үе	Байгаль орчны мониторингийн төлөвлөгөө	<ul style="list-style-type: none"> • Барьж эхлэхээс өмнө, БОМ-ийн байгууллагыг шалгаруулж БОМТ-д тусгасан хяналтын төлөвлөгөөний дагуу байгаль орчны хяналт хийлгэх; • Үүнд 7 дэд төслийн усны чанарын хяналт орно: Тэдгээрт гадаргын усны чанарын хяналтыг 4 дэд төсөл дээр (Дулааны тал, Ивэн гол, Сөгнөгөр, Эрдэнэбүрэн), гүний усны чанарын хяналтыг 3 дэд төсөл дээр (Цул улаан, Хүрэн тал, Ногоон хашаа) (Хүснэгт БОМТ-3) 	ТХН нь БОМ-ийн байгууллагыг шалгаруулж авна	ХХААХҮЯ
	Тендерийн болон гэрээний баримт бичиг	<ul style="list-style-type: none"> • БОМТ-ний төлөвлөгөөнд орсон нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээг тендерийн бүх баримт бичигт тусгах; • Барилгын ажлын тендерийн баримт бичигт элс, шороо авах болон хаях цэгүүдийг тодорхой тусгаж өгөх; • Тендерийн баримт бичгийг хянуулахаар АХБ-д өгөх; • Гэрээ байгуулагч этгээд нь орон нутгийн Барилгын ажилд байгаль орчныг хамгаалах асуудлыг тусгах заалтуудыг мөрдөж, хэрэгжүүлэхэд анхаарах, ялангуяа, гэрээ байгуулагч нь байгаль орчны чадварлаг мэргэжилтэн багтаа ажиллуулах гэсэн заалтыг барилгын ажил хийж байгаа ялангуяа замын ажил гүйцэтгэж буй гэрээт байгууллагууд дагаж мөрдөх; • БОМТ-д тусгагдаагүй ч орон нутгийн хамгааллын шаардлагад тусгасан ямар ч нэмэлт шаардлагыг гэрээ байгуулагч дагаж мөрдөхөд анхаарах 	ТХН	ХХААХҮЯ
	БОМТ-ний сургалт	<ul style="list-style-type: none"> • Барилгын ажлын байгаль орчны менежмент хэрэгжилт, хяналтын тухай сургалтыг гэрээ байгуулагч болон Чадавх бэхжүүлэх зөвлөх компани БОМТ-д тусгасан сургалтын төлөвлөгөөний дагуу зохион байгуулах 	ТХН	ХХААХҮЯ
	Гомдол барагдуулах механизм бий болгох	<ul style="list-style-type: none"> • Гомдол барагдуулах механизмыг хэрэгжүүлэх үүргийг ТХН-ийн байгаль орчин, нийгмийн мэргэжилтэн, сумдын томилогдсон ажилтан хүлээнэ; • Бүх агентлагууд, гомдол барагдуулах механизмын сургалтанд хамрагдаж мэдээлэл авсан байх тул шаардлага гарсан тохиолдолд байгаль орчин, нийгмийн мэргэжилтэнд туслах ёстой; • Гомдол барагдуулах механизмын үед холбоо барих хаяг (утасны дугаар, факс, хаяг, цахим шуудангийн хаяг) нь ХХААХҮЯ, ТХН болон сумын захиргаанд хүргэгдсэн, барилгын талбайн самбар, нийтийн цахим хуудсанд нийтлэгдсэн байна. 	ТХН	ХХААХҮЯ
	Ажлын байран дахь ажилчдын орон байр	<ul style="list-style-type: none"> • Ямар ч ажил эхлэхийн өмнө, ажилчдын байрлах байрны байршлыг тодорхойлж барилгын ажлын шаардлагад нийцэж байгаа эсэх, экологийн болон нийгмийн хор нөлөөлөлийг бууруулж чадах эсэхэд анхаарах, ялангуяа, 	Гэрээт байгууллага	ТХН

		гол, усны хажууд эсвэл байгаль орчны хувьд эмзэг газар байрлуулахгүй байх		
	Барилгын ажилд шаардлагатай материалыг авах газрыг баталгаажуулах	<ul style="list-style-type: none"> ИЗТ-д нарийвчлан тооцсоны дагуу шаардагдах элс, шорооны эцсийн тоо хэмжээнд үндэслэн элс, шороо авах газрыг дахин нягталж ажлын хугацааны турш шаардагдах хангалттай хэмжээний нөөцтэй эсэхийг тодорхойлох; БОАЖЯ болон сумын захиргаанаас тухайн барилгад шаардагдах материалын зөвшөөрлийг зохих тоо хэмжээгээр нь авсан байх (чулуу, хайрга) 	Гэрээт байгууллага	ТХН
Б. БАРИЛГА, БАЙГУУЛАМЖИЙГ БАРИХ ҮЕ				
Топограф, хөрс	Газар шорооны ажил, хөрсний элэгдэл, хөрсний бохирдол	<ul style="list-style-type: none"> Барилгын талбайн гадаргын урсац ус руу орохоос сэргийлэн хамгаалалтын суваг байгуулах; Талбайн гадаргын урсацыг тунгаах эсвэл ус зайлуулах суваг руу оруулах Бороо, хүчтэй салхины үед материал тээвэрлэх, барилгын ажил явуулахыг хязгаарлах Ажлын үед овоолсон шороо болон бусад хэт налуу орчинг багасгах Экскаватороор ухсан нүхийг ил орхигоос сэргийлэх, усалгааны хоолой суулгах шуудуй гаргахад нягтруулдаг техник ашиглах Бензин, шатах, тослох материал, аюултай бодисыг зүй зохистойгоор хадгалах, хог хаягдлыг аюулгүй газар, ус, чийг нэвтрүүлдэггүй материалаар хучиж хадгалах Элс, шороо авсан газар болон барилгын талбайг нөхөн сэргээх Нөхөн сэргээхдээ зөвхөн унаган ургамлыг орон нутгаас нь олж тариалах, эсвэл ариутгасан үрслэг тариалах (хог ургамал тархахаас сэргийлэх) Барилгын талбай, агуулах саравч, ажилчдын орон байрыг аль болох бага талбай эзлүүлэн байрлуулах Барилгын талбайгаас хог хаягдлыг зайлуулж зөвшөөрөгдсөн газар хаях Хөрс хамгаалахын тулд: боломжтой тохиолдолд хөрсний байгалийн үе давхаргыг хэвээр хадгалж үлдээх, хэрэв хөрснийг зайлуулах шаардлага гарвал Монгол улсын хуулийн дагуу хөрсний гадаргууг цэвэрлэж хөрсний дээд хэсгийг хуулан авч нөөцлөх (геотехнологийн хучлага хийхээр), барилгын талбайг нөхөн сэргээхдээ хөрсний дээд хэсгийг ашиглах, аль болох богино хугацаанд өвсний үр суулгах замаар хөрсний эдэгдлээс хамгаалах, зөвхөн ариутгагдсан үрслэг ашиглах (хог ургамал тархахаас сэргийлэх); Бороо, хүчтэй салхины үед материал тээвэрлэх, барилгын ажил явуулахыг хязгаарлах Усалгааны хоолой суулгах шуудуй, байгуулсан далангийн газаргууг дахин ургамалжуулах, эсвэл налууг зүй зохистой болгох; Дэд төсөл бүрийн хувьд гамшгийн үеийн бэлэн байдлын хангах, үер, аваар ослын үед хариу арга хэмжээ авах горимыг тодорхойлох. Үүнд барилга угсралтын газрыг цэвэрлэх тоног төхөөрөмж, төхөөрөмжийг ажиллуулах операторыг сонгон шалгаруулж авах, сургалт хийх, асгарсан материалыг зайлуулах, далан хашлага барих үед голын сувгийн дотор ба ойр орчимд гүйцэтгэх ажилд онцгой анхаарал тавих зэрэг орно; Барилгын ажил дууссанаас 15 өдрийн дотор орчны газар шороог хэвийн байдалд оруулна. 	Гэрээт байгууллага	ТХН, Чадавх бэхжүүлэх зөвлөх фирм
Агаар	Барилгын үйл ажиллагаанаас үүдэн гарсан тоос, машин механизмаас гарсан хий (SO ₂ , CO, NO _x)-нээс үүссэн агаарын бохирдол	<ul style="list-style-type: none"> Өдөр бүр тоосжилт үүсгэж байгаа барилгын талбай дээр ялангуяа суурин газар нөлөөлөлд өртөж байгаа тохиолдолд салхи ихтэй өдрүүдэд ойр ойрхон ус шүрших; Суурьшлын бүстэй ойр байрлах барилгын талбай дээр тээвэр хийж буй машинуудын хурдыг хязгаарлах; Ачааны машины ачааг хучиж асгарах, тоосжилт үүсгэхээс сэргийлэх. Нарийн ширхэгтэй материалыг битүү машинаар зөөвөрлөх; Барилгын талбайн замуудыг шаардлага гарах бүрд арчилж, усалж, шүүрдэж цэвэрлэнэ. Барилгын талбай руу нэвтрэх цэгүүд дээр машин дамжин өнгөрөх угаах цөөрмөөр тоноглогдсон байна; Тээвэрлэлт хийх маршрут, ачиж буулгах хуваарийг хүн ам шигүү суурьшсан, мэдрэг бүсээс хол, аймаг сумын хөдөлгөөний ид ачааллын бус цагаар хийхээр төлөвлөнө; 	Гэрээт байгууллага	ТХН, Чадавх бэхжүүлэх зөвлөх фирм

		<ul style="list-style-type: none"> • Бензин болон бусад хорт бодисыг зүй зохистой газар хадгалах, тоосжилт эсвэл агаарт алдагдахаас сэргийлж хучих; • Машин, техникээс гарах утааг бага байлгахад анхаарч засвар үйлчилгээг тогтмол хийх; • Барилгын элс шороо хайрга, бусад материал нь тоосжилт үүсгэж болзошгүй тул битүү контейнэрт түр хадгална. Контейнэрийг хучих буюу шаардлагатай бол ус шүрших; • Барилгын талбайн хаалганаас гадна нийтийн эзэмшлийн зам дээр шаварлаг ба тоос ихтэй материал асгасан бол нэн даруй цэвэрлэнэ; • Эвдэрсэн газрыг аль болох түргэн ургамалжуулах; • Сургууль, эмнэлэг, суурьшлын бүс зэрэг тоосжилтонд мэдрэг газруудын ойр орчимд тоосжилтыг дарах; • Машин, техникээс гарч буй утааг Монгол улсын стандартын дагуу бага байлгах; • Барилгын ажлын явцад TSP-д тухай бүр мониторинг хийх, тоног төхөөрөмжийг шалгах; • Ажил эхлэхээс өмнө болон ажлын явцад оршин суугчидтай тогтмол зөвлөлдөх уулзалт зохион байгуулж, ажил гүйцэтгэх огноо, цаг хугацааг ярилцаж, агаартай холбоотой асуудлаар санал хүсэлтийг авна. 		
Дуу чимээ, чичиргээ	Барилгын үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй чимээ шуугиан	<ul style="list-style-type: none"> • Барилга угсралтын ажлыг орон нутгийн удирдлага, ард иргэдтэй зөвшилцөн төлөвлөж, дуу чимээ, чичиргээ хамгийн их үүсгэж болзошгүй үйл ажиллагааг төлөвлөхдөө хүндрэл хамгийн бага учруулах цагийг тааруулж гүйцэтгэнэ; • Хэт их чимээтэй үйл ажиллагааг зэрэг явуулахаас зайлсхийсэн байдлаар барилгын ажлыг төлөвлөх. Хэт их чимээ гаргах үйл ажиллагааг шөнийн цагаар бус өдрийн цагаар аль болох гүйцэтгэхээр төлөвлөнө. Барилгын талбайг төлөвлөхдөө хэт их чимээ бүхий үйл ажиллагаануудыг зэрэгцүүлэн гүйцэтгэх буюу чанга дуутай тоног төхөөрөмжүүдийг нэг байршилд ажиллуулахаас зайлсхийнэ; • Дуу чимээ багатай машин механизмыг аль болох сонгож авах. Чимээ шуугианыг аль болгох бага гаргах үүднээс машин, механизмыг дуу намсгагчаар тоноглох, арчилгаа тордолгоог зохих ёсоор хийж байх; • EHS журамд заасны дагуу ажлын байран дахь аюултай зүйлсийн зөвшөөрөгдөх хэмжээний шаардлагыг хангахын тулд ажилчдыг дуу чимээнээс хамгаалах хэрэгслээр хангана; • Дэлгэрэнгүй зураг төсөл хийх үед • Тээвэрлэлт хийх маршрут, ачиж буулгах хуваарийг хүн ам шигүү суурьшсан, мэдрэг бүсээс хол, хөдөлгөөний ид ачааллын бүс цагаар хийхээр төлөвлөнө; • Барилгын материал тээвэрлэж буй машин сургууль, эмнэлэг, суурьшлын бүс зэрэг чимээнд мэдрэг газруудаар дайрч өнгөрөх буюу эдгээр газрын ойр орчимд явахдаа хурдаа хасах, дуут дохио ашиглахгүй байх; • Дэд хэрэгжих байршлын ойр орчимд буй дуу чимээнд мэдрэг газруудыг хамгаалахад онцгой анхаарах: чимээ ихтэй барилгын ажлыг аль болох чимээнд мэдрэг газруудаас хол байршуулах; • Зайлшгүй тохиолдолд, ялангуяа суурьшлын бүсэд байгаа барилгын талбарт түр хаалт хийх, шуугиан намдаагч ашиглах г.м шийдлийг дэлгэрэнгүй зураг төслийн үе шатанд шийдэж өгөх. Барилгын ид явагдах үеэр оршин суугчидтай өдөр бүр зөвлөлдөх ажлыг барилгын ажил гүйцэтгэгч гэрээт байгууллага, барилгын хяналтын компанийг байлцуулан ТХН-ийн байгаль орчны/хамгааллын мэргэжилтэн зохион байгуулах; • Хөрс дагтаршуулах гэх мэт доргилт ихтэй үйл ажиллагааг шөнийн цагаар 18.00-оос 08.00-ын хооронд явуулахгүй байх; ii) томоохон хэмжээний газар шорооны ажил эхлэхээс өмнө оршин суугч, иргэдэд мэдээлэх, мөн ойролцоох сургууль дээр шалгалт авах цаг эсвэл баяр ёслол тэмдэглэх үе зэрэг тохиромжгүй цагаар гүйцэтгэхээс зайлсхийх. Ажлын цар хүрээ харьцангуй хязгаарлагдмал тул доргилтоос үүсэх нөлөөллийг гол эрсдэлд тооцохгүй. 	Гэрээт байгууллага	ТХН, Чадавх бэхжүүлэх зөвлөх фирм
Гидрологи ба	Усны чанар ба гол усны горимд нөлөөлөх	<ul style="list-style-type: none"> • Салхивчтай сайжруулсан бие засах газрыг (СБЗГ /VIPs) ажлын бүх талбарт байршуулах. Гол, горхины суваг, намгархаг газраас хамгийн багадаа 200 метрээс хол байршуулах. СБЗГ нь эрүүл ахуйн тухай Монгол улсын хууль, холбогдох Монгол Улсын үндэсний стандартын шаардлагыг (MNS) хангадаг. СБЗГ нь энгийн бөгөөд 	Гэрээт байгууллага, БОХА / БОМ-	ТХН, Чадавх бэхжүүлэх

<p>Гадаргын усны бохирдол</p>	<p>сайжруулаагүй нүхэн жорлонтой харьцуулбал аюулгүй, бохирын менежментийг илүү сайтай байдаг ба энгийн бөгөөд сайжруулаагүй нүхэн жорлон ашиглахыг зөвшөөрөхгүй. Усны урсгал бүхий газарт 200 метрээс ойр явагдах төслийн бүх ажлуудын хувьд зөөврийн жорлонгоор хангаж, СБЗГ руу тогтмол султгана;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Барилгын хаягдал усыг усны урсгал бүхий газраас хамгийн багадаа 300 метр хол асгана; • Машин угаах бүх газар, химийн бодис (машины тос масло, түлш гэх мэт), ажилчдын орон байрыг тойруулан ус зайлуулах суваг, геонэхмэл саадыг байгуулж бохирдуулагчийн урсгалыг (ялангуяа хур тунадастай үед) тогтоон барьж, усны урсгал бүхий газар руу орохоос сэргийлэх; • Барилгын хаягдлаар (цемент, бусад хаягдал материал) овоолго үүсгэж, овоолгод салхины хамгаалалт хийн, тогтмол зайлуулж байх. Ахуйн хог хаягдлыг (ажилчдын хүнсний хог хаягдал г.м) хогийн саванд дүүргэж, тогтмол хогийн цэг рүү ачуулах; • Бохирдуулагч бодисуудыг санамсаргүйгээр хөрс, ус руу алдах эрсдлийг бууруулах үүднээс барилгын тоног төхөөрөмж, машин механизмын засварыг талбайгаас гадуур, зориулалтын засварын цехэд гүйцэтгэх; • Машины зогсоол дээр тос хураагч байрлуулна. Шаардлагатай бол тос агуулсан бохир усанд зориулж тос ус тусгаарлагчийг суурилуулна; • Бензин, тос болон бусад хорт бодисуудыг хамгаалалттай газарт нэвчихгүй гадаргуу дээр хадгалах ба асгарсан тохиолдолд хэрэглэх цэвэрлэгээний бодисууд, хэрэгслүүдийг бэлдсэн байх; • Гэрээт байгууллагад бензин олгож буй газар нь зохих ёсны зөвшөөрөлтэй байх ёстой ба бензин тээвэрлэх үедээ протокол үйлдсэн байх; • Бүх сувгийн ажлын хувьд: талбайд хатуу хяналт тавьж, эдгээр бууруулах арга хэмжээг мөрдүүлэх; • Суваг дотор хийгдэх ажлуудын хувьд усны чанарын хяналт: 2, 3-р сард сувгийн ажлууд гүйцэтгэх үеэр бараг бүх усан сан хөлдүү байх тул хяналт тавих боломжгүй. Сувгийн ажлын үеэр аливаа гол мөрний урсац гарсан тохиолдолд ажил гүйцэтгэж буй газраас дор хаяж 50 метр уруудаж усны булингарыг хэмжих , ажлын үеэр барилгын хяналтын ажилтнууд өдөрт хамгийн багадаа нэг удаа Secchi энгийн гар диск эсвэл булингар хэмжигчээр хэмжинэ. <p>Чулуун хашлага босгох барилгын ажлын үеэр авах нэмэлт арга хэмжээ (10 дэд төслүүд):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ажил гүйцэтгэх хугацаа. Бүх ажлыг урсгал байхгүй буюу маш бага байх цагаар буюу 2, 3-р сард гүйцэтгэнэ. Энэ цагаар голын ус татарсан эсвэл хөлдсөн байх тул урсгал дагаж усны чанар, экологи, settlements-д нөлөөлөх эрсдлийг их хэмжээгээр бууруулахад тустай; • Бүх машин механизм, ажилчид голын суваг руу орох, гарах гарцыг хатуу зааглаж тогтооно. Энэ нь суваг болон амьдрах орчны ойролцоох хэсгүүдэд үзүүлэх нөлөөллийг багасгана; • Ажил гүйцэтгэх явцад усны урсгалыг тасралтгүй хадгалахын тулд шаардлагатай бол түр голдрилын сувгийг ашиглана; • Суваг доторхи ажлын үеэр санамсаргүй байдлаар асгарах, машин механизмаас алдагдах зэрэг эрсдлийг арилгах зорилгоор онцгой байдлын үед хариу арга хэмжээ авах журмыг тогтооно. Ингэснээр хөлдсөн гол, хөрсний гадаргуугаас тос эсвэл бусад материалыг хурдан шуурхай цэвэрлэх асуудлыг анхаарах болно; • Шаврын тархалтыг бууруулахын тулд ажил явагдаж буй бүх хэсгүүдийн урсгалын доор болон ойролцоох сувгийн эрэг дагуу түр зуурын лагны хавх, хашаа байрлуулна; • Сувгийн ажлыг богино, тусгаарласан, хатуу хяналттай хэсгүүдэд явуулна. Барилгын хяналтын ажилтнууд үйл ажиллагааг хянахын тулд байнга талбай дээр ажиллах; • Бохирдуулагч бодисууд суваг руу орох эрсдлийг багасгахын тулд суваг руу орох бүх машин механизмыг нэвтрэхээс өмнө цэвэрлэж, бохир алдагдаж асгарч буй эсэхийг шалгана. <p>Цул Улаан дэд төслийн газар шорооны ажлын үеэрх нэмэлт арга хэмжээ:</p>	<p>ийн байгууллага</p>	<p>х зөвлөх фирм</p>
--------------------------------------	---	------------------------	----------------------

		<ul style="list-style-type: none"> • Техникийн шаардлагууд болон нөлөөлөл бууруулах арга хэмжээг тендерийн бүх баримт бичиг болон барилгын ажил гүйцэтгэх гэрээнд тусгах; • Хугацаа. Газар ухах ажлыг эх сувгийн усны урсац хамгийн бага буюу 3.3 м3/с байх үед буюу зөвхөн 2,3 дугаар сард хийж гүйцэтгэнэ; • Бохирдлыг хамгийн бага байлгахын тулд газар ухах ажлыг тусгаарласан хэсгүүдэд явуулна; • Сувгаас зайлуулсны дараа чулуулгийн дээд давхаргыг ухсан талбайн хажууд, сувгийн эрэг дээрх цэвэрлэж бэлтгэсэн газар руу шилжүүлж, энгийн текстиль дээр тавин (газар хамгаалах зорилгоор) усыг шавхах ба хатаана. Газар ухах хугацаа нь хур тунадас хамгийн багатай үеэр хийгдэх тул хур тунадасаар угаагдахаас урьдчилан сэргийлэхийн тулд бага зэргийн шороон хашлага хэрэгтэй болно; • Талбай дээрх хадгалалтыг хязгаарлах. Чулуулгийг хадгалах эсвэл хаягдлын зориулалттай талбайн эргэн тойронд шороон хашлага буюу ус зайлуулах суваг байгуулж хур тунадасаар угаагдахаас сэргийлнэ. Зөвхөн ус шавхах зорилгоор талбай дээр хадгалалт хийх бөгөөд чулуулгийг дахин ашиглах цэг рүү цааш зөөвөрлөх шаардлагатай; • Дахин ашиглах. Ухаж гаргасан элс шороог гол сувгийг хэлбэржүүлэхэд дахин ашиглана. Ус шавхах зорилготой овоолгоос далангийн байгууламжийн талбай руу тээвэрлэх зай 1 км-ээс ихгүй байх бөгөөд барилгын талбайн дотор байна; • Чулуун хашлага/хаалтын тухайд хийж гүйцэтгэвэл зохих дээр дурдсан бусад бүх арга хэмжээг энэ талбай дээр мөн авч хэрэгжүүлнэ. 		
Хатуу хог хаягдал	Барилгын ажил болон ажилчдын байрнаас гарсан хатуу хог хаягдал	<ul style="list-style-type: none"> • Нөлөөллийг багасгахын тулд гарсан ухаж гаргасан шороог түр хадгалах талбайг тодорхойлж, зураг төсөлд оруулж, ашиглах. Хадгалалт хийх зорилгоор ашиглаж дууссаны дараа хаягдал овоолгын талбайг нөхөн сэргээх; • Ухаж гаргасан шороог аль болох буцааж булах, үгүй бол IV.C хэсэгт жагсаасан хогийн цэг дээр хаях. Тухай хогийн цэг нь илүүдэл шороо чулууг хүлээн авах хүчин чадалтай болох нь батлагдсан байх; эсхүл суманд явагдаж буй бусад барилгын төслүүд рүү өгч болно; • (Үлдэгдэл цемент, асфальт г.м) Хаягдал барилгын материалыг аль болох дахин ашиглах буюу дахин боловсруулах; • Ухаж гаргасан шороог аль болох буцааж булах; • Ажилчид ил задгай хог хаяхыг хориглох; • Хүнсний хог хаягдал болон бусад ахуйн хогийг цуглуулах, хадгалах савыг тагтай байлгах; • Бүх барилгын талбай дээр барилгын хог хаягдал хийх савтай байх; • Ахуйн хог хаягдал болон мод, цемент, хуванцар болон бусад хорт бодисгүй хог хаягдлыг хамгийн ойрхон <i>сумын</i> хогийн цэгт хаях. Асгарахаас сэргийлэн битүү контейнерт хийж зөөвөрлөнө; • Бензин, тос, машины батерей болон бусад аюултай хог хаягдлыг тусад нь зохицуулна (дор үзнэ үү); • Талбай дээр хог хаягдал үлдээхийг хатуу хориглох; • Гэрээт байгууллага нь барилгын ажлын дараа талбай дээр ямар нэгэн үлдэгдэл материал, хог хаягдал, сул шороо зэргийг үлдээхийг хориглох үүрэгтэй 	Гэрээт байгууллага	ТХН, Чадавх бэхжүүлэх зөвлөх фирм
Аюултай материал	Буруу тээвэрлэлт, хадгалалт, хэрэглээ ба асгаралт	<ul style="list-style-type: none"> • Асгарсан тохиолдолд авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг багтаасан, хорт бодистой ажиллах ба зайлуулах протоколыг боловсруулж хэрэгжүүлэх; • Бензин, тос, химийн болон бусад хорт бодисуудыг агуулах байгууламж нь хамгаалалттай газарт байх ба нэвчдэггүй гадаргуу дээр, 110% багтаамж бүхий хайсаар хамгаалж ус зайлуулах байгууламж болон усан сангаас дор хаяж 200м хол байрлуулна. Хорт бодис хадгалах агуулах, саравчийг тусад нь байгуулна. • Химийн болон хорт бодисын агуулах, саравчинд тэмдэг байрлуулах ба бодисын төрөл, химийн бодис болон 	Гэрээт байгууллага, IPP УХХ	ТХН, Чадавх бэхжүүлэх зөвлөх фирм

		<p>хорт бодисын нэр зэрэг мэдээллийг бичнэ (будаг, шингэлэгч, тослох материал);</p> <ul style="list-style-type: none"> Химийн болон хорт бодис нийлүүлэгчид зүй ёсны зөвшөөрөлтэй байх ба Монгол улсын хууль, журам, шаардлагыг чанд мөрдөнө; Аюултай хог хаягдал хаяхтай холбогдуулан ажил дараах арга хэмжээг эхлэхээс өмнө авч хэрэгжүүлнэ: дэд төслийн ажилд хэрэглэх буюу тус ажлаас бий болох аюултай материал, хог хаягдлын жагсаалт гаргах; хог хаягдлыг цуглуулах тоног төхөөрөмж, ажилчдын хамгаалах хувцас хэрэгслийг талбай дээр байрлуулах, хог хаягдал хаях талбайг зааж өгөх, хаягдал материалыг хүргэхээс өмнө хаягдлын талбай руу урьдчилан мэдэгдэх, эдгээр процедурыг <i>аймаг, сумын</i> байгаль орчны байцаагчаар батлуулах; Ургамал хамгааллын хүрээлэнгийн лабораторийн химийн бодисууд нь: (i) тусгайлсан, цоожтой, гадны хүн үл нэвтрэх хориотой өрөөнд хадгална, (ii) химийн бодистой зөвхөн мэргэшсэн ажилтан ажиллана, (iii) химийн бодисын хог хаягдлыг энгийн хог хаягдалд хаялгүйгээр цоожтой өрөөнд битүү саванд цуглуулна, (iv) хогийн сав дүүрсэн тохиолдолд хорт бодисыг цуглуулах тусгай зөвшөөрөлтэй байгууллага тодорхой давтамжтайгаар ирж авч байх ба улсын стандартын дагуу шингэн хог хаягдлыг хоргүйжүүлэн устгалд оруулж байна. 		
<p>Экологийн үнэ цэнэ</p>	<p>Ургамал, амьтны аймгийг хамгаалах</p>	<ul style="list-style-type: none"> Талбайн төлөвлөлт хийхдээ барилгын машин механизм, барилгын ажилчдыг ажлын талбайн төлөвлөлт, ажлын хэсэг, нэвтрэх коридорт хамруулан, санамсаргүйгээр газар эзэмшихгүйгээр хатуу хуваарилна. Барилгын машин механизм, барилгын материалыг байгалаасаа ургамалжилттай газар байрлуулахгүй байх; Барилгын материалыг (тоосго, элс хайрга, цемент г.м) хэрэгцээтэй уялдуулан барилгын талбай руу буулгах, ингэснээр материалын овоолгууд байгалаасаа ургамалжилттай газар луу хэтэрч орохгүй байх; Ажил гүйцэтгэж дууссаны дараа цэвэрлэх, ургамалжуулах ажлууд хийх; Аливаа ажил эхлэхээс өмнө ямар нэг амьтны төрөл зүйл байгаа эсэх, ялангуяа Сибирийн тарваганы үүр байгаа эсэхийг (үржлийн популяци байгааг эсэхийг илтгэж болно) шинжлэх зорилгоор талбай дээр шалгалт хийнэ. Хэрэв ажлын талбайгаас энэ төрөл зүйл илэрсэн бол: (а) тухайн талбайг тодорхой зааглах; (б) ойролцоо газар нь гүйцэтгэх аливаа ажлыг хойшлуулах, зогсоох; (в) ажиглалтыг ТХН-ийн Байгаль орчныг хамгаалах мэргэжилтэнд тайлагнах ба тус мэргэжилтэн нь БОАЖЯ болон орон нутгийн засаг захиргаатай холбогдож амьтдыг хамгаалах, нүүлгэн шилжүүлэх асуудлыг анхаарах. Нүүлгэн шилжүүлэх тохиолдолд амьтдыг нэг өдрийн дотор барьж, нүүлгэн шилжүүлж, буцаан тавих. Нэг ч амьтныг барих буюу алахгүй; Шархадсан, бэртсэн эсвэл аюулд өртсөн төрөл зүйл (ургамал, амьтан) олдвол нэн даруй ТХН-д мэдэгдэх; Гурван дэд төсөл (Ногоон Хашаа, Сөгнөгөр, Ивэн Гол) дээр мод зайлуулах шаардлагатай байгаа, моддыг нэг нэгээр нь зайлуулах. Ургамал моддыг хомроглон тайрах, бульдозердах, шатаах үйлдэл хийхгүй. Голын эрэг эсвэл сувгийн эвдрэлийг багасгахын тулд: (а) зайлуулахаас өмнө модыг дугаарлаж, тэмдэг тавина. Тооллого хийж, зайлуулсан мод бүрийг бичиж тэмдэглэнэ, үүнд зайлуулах шаардлагагүй байсан модыг гэмтээх, санамсаргүй зайлуулах зэргийг мөн бичиж тэмдэглэнэ; (б) ажилчид мод руу хүрэх, түүнийг зайлуулах тодорхой маршрутыг зааж өгнө; (в) модыг зайлуулсны дараа мөчирөөр нь салгаж түлшний зориулалтаар орон нутагт нь өгнө; (г) огтолсон модоо 1:10-ийн харьцаагаар нөхөн тариалах, ингэхдээ зөвхөн тухайн нутаг орноос авсан унаган ургамлын зүйлийг ашиглах; (г) моддын анхны байршилд нь аль болох ойр газарт шинэ моддыг тарих; Төслийн хүрээнд ургамалжуулалт хийх, барилгын талбайг нөхөн сэргээхдээ: (а) зөвхөн төслийн талбайн уугуул (өөрөөр хэлбэл байгалаасаа ургамалын төрөл зүйлийг, орон нутгийн нөөцөөс (өөрөөр хэлбэл тухайн нутгийн гаралтай) авч ашиглах; (б) ашиглалтын эхний жилийн эцэс гэхэд хамгийн багадаа ургамалын хувийг 70% байлгахад анхаарч, гэрээт байгууллага ба засгийн газраас хяналт тавьж ажиллах; (в) хөрс, усны бохирдлоос зайлсхийхийн тулд төслийн хүрээнд дахин ургамалжуулах, мод тарих, ландшафтын ажилд ямар нэг пестицид, нэмэлт бордоо хэрэглэхгүй; 	<p>Гэрээт байгууллага, Чадавх бэхжүүлэх зөвлөх компани, ТХН</p>	<p>ТХН, Чадавх бэхжүүлэх зөвлөх фирм</p>

		<ul style="list-style-type: none"> • Чулуун хашлага, далан барьж байгуулах дэд төслүүдийн хувьд: (а) гол буюу урсгал ус хамгийн бага байх эсвэл урсдаггүй 2 сарын хугацааг сонгон авч барилгын ажлыг төлөвлөнө; (б) байгууламжийн доод хэсэгт урсгал дагуу геотекстилэн хаалт хийж тогтворжуулаагүй чулуулаг урсгал дагаж урсахыг зогсоох; (в) барилгын талбай руу ирж очих замыг нарийн тодорхойлох, хянах замаар эргийн ургамлыг сүйтгэх нөлөөллийг багасгах; • Бүх ажилтнуудыг байгалийн ургамал, амьтанг агнах, алах, идэх, худалдан борлуулахыг хатуу хориглох (ялангуяа байгалийн мэрэгч амьтанг); • Ургамалжилтанд нөлөө үзүүлэхүйц ажлын хувьд барилгын ажил эхлэхийн өмнө ургамалжилтыг жишээ нь: замын хажуугийн ургамал, мод, голын ай сав газар, хамгаалж зааглах; • Ямар ч ургамлыг устгахаас аль болох сэргийлэх; • Зайлуулах шаардлагатай модыг шинжилж амьтны үүр байгаа эсэхийг шалгах; • Модыг зайлуулсны дараа хөрсийг элэгдэл, эвдрэлээс хамгаалахын тулд эргэж булах; • Огтолсон модыг орон нутгийн иргэд, оршин суугчид авах сонирхолгүй байвал зөвшөөрөгдсөн хогийн цэгт 2 өдрийн дотор тээвэрлэн аваачиж хаях; • Огтолсон модоо 1:10-ийн харьцаагаар барилгын талбайтай аль болох ойр нөхөн тариалах; • Нөхөн тариалахдаа зөвхөн тухайн нутаг орноос авсан унаган ургамлын зүйлийг ашиглах; • Тарьсан үрсэлгээгээ төсөл хэрэгжих хүртэл арчлаад сумын захиргаанд арчлах үүргийг хүлээлгэн өгөх; • Ажлын техникт хурдны хатуу хязгаар тогтоож өгөх (50км/цаг); • Барилгын ажил болон төслийн машиныг 18.00 цагаас 06.00 цаг хүртэл зогсоох замаар шөнийн цагаар амьтантай мөргөлдөх эрсдэлийг бууруулах; • Хог ургамал, хортон шавьж, хөрсний бичил биетний тархалтыг багасгах зорилгоор төсөл нь зөвхөн унаган ургамлын төрөл, зүйл хэрэглэхийг зөвшөөрнө; • Төслийн хүрээнд хийж буй дахин ургамалжуулах үйл ажиллагаанууд, ялангуяа барилгын талбай, тохижилтын ажлын хувьд, нөхөн тарьсан ургамлууд зохих журмын дагуу хамгаалалт, арчилгаатай байхад анхаарч ажилланад • Хөрс, усны бохирдлоос сэргийлэхийн тулд төслийн хүрээнд хэрэгжүүлж буй нөхөн сэргээх, тариалалт, тохижилтийн ажилд пестицид, бордоог хэрэглэхгүй • Чулуун хашлага, далан барьж байгуулах 10 дэд төслийн хувьд далан хаалтыг байгалийн урсгалыг аль болох алдагдуулахгүйгээр дэлгэрэнгүй зураг төслийн дагуу барьж байгуулах. • Усны түвшин далангийн хамгийн нам түвшингээс доогуур урсаж, / эсвэл загас нүүдэллэх үед, далангийн зэргэлдээ орших шлюз хаалга (энэ хаалга бараг голын голдиролтой дүйцэхүйц хэмжээтэй байх) бүрэн нээлттэй байж, загас дамжин өнгөрөх боломжийг олгоно. • Байгалийн баялгийг агнах, цуглуулахыг хатуу хориглоно гэдгийг барилгын бүх ажилчдад мэдэгдэх. <p>Охиндын тал дэд төсөл: биологийн олон янз байдлын үнэ цэнэ, дэд төслийн болзошгүй нөлөөллийн экологийн үнэлгээг хийж дуустал ажил үргэлжлэхгүй. Дэд төслийн хамрах хүрээ ба / эсвэл бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг шинэчлэх шаардлагатай байж болно.</p>		
<p>Нийгэм-эдийн засгийн нөөц</p>	<p>Соёлын эд зүйл, ариун газруудыг хамгаалах</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Олдвор олдсон тохиолдолд, боломж-олох дараах зарчмыг мөрдөх хэрэгтэй: Ажлаа нэн даруй зогсоо, <i>сумын</i> захиргаа, паркийн захиргаа, ТХН, БСШУЯ-нд мэдэгд, талбайг тусгаарла, баримтжуул, зураг ав, БСШУЯ-наас уг талбайг хэрхэн удирдах, ажлыг үргэлжлүүлэх зөвшөөрөл өгтөл хүлээх 	<p>Гэрээт байгууллага</p>	<p>ТХН, Чадавх бэхжүүлэх зөвлөх компани, БСШУЯ</p>

	<p>Олон нийтийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, төрийн үйлчилгээ болон эрчим хүчний хангамжинд доголдол үүсгэх</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Мэдээлэл тодруулга. Тосгоны хүмүүс, оршин суугчид, бизнес эрхлэгчидийг урьдчилан мэдээллээр хангаж барилгын талбар дээр самбар байрлуулан барилгын үйл ажиллагаа, өгөгдсөн хугацаа, гарч болох тасалдлуудыг мэдээлнэ; • Ажил эхлэхийн өмнө, барилгын төлөвлөсөн хуваарь, талбайн БОМТ-ны үйл ажиллагааг дахин шалгана; • Төслийн гомдол барагдуулах механизм болон болзошгүй аюулаас сэргийлэх, аюулгүй байдлыг хангахын тулд (жишээ нь: машины хөдөлгөөн, хорт бодисууд, экскаватороор газар ухах) барилгын талбар дээр хүмүүст мэдээлэл өгөх тэмдэг тавина • Замын хөдөлгөөн зохицуулалттай холбоотой дараах процедурыг хэрэгжүүлж нутгийн оршиг суугчдад саад болох асуудлыг багасгах: <ul style="list-style-type: none"> (i) бусдад учруулах саадыг багасгах үүднээс чиглэл сонгох; (ii) Замын/эгнээний өөрчлөлт, замын хөдөлгөөний чиглэл өөрчлөх бол ажил эхлэхээс хамгийн багадаа 7 хоногийн өмнө мэдээллийн самбар хадна; (iii) Хурдны хязгаарын тэмдэг зоох, төслийн бүх машин суурьшлийн бүсэд 40км цагаас ихгүй хурдтай явах; (iv) Ажлын цагаар туг барьсан хүнийг замын хөдөлгөөн зохицуулагчаар ажиллуулна (v) Оргил бус цагаар материалаа татаж авах; (vi) Ачааны машины ирэх, очих явдлыг үр бүтээмжтэйгээр зохицуулах; (vii) Нийтийн эзэмшлийн замыг хэсэгчлэн түр хугацаагаар хаах бол замлыг аль болох түргэн эргүүлж нээх; • Осол гарч саатал гарвал өртсөн олон нийтэд яаралтай мэдэгдэж асуудал шийдэгдтэл усаар хангах; • Шөнийн цагаар хүнд машин механизм ашиглахгүй байх; • Зөвшөөрөлгүй хүн орохоос сэргийлж бүх талбарыг хамгаалах; • Ажлын үе шатууд, хуваарь, гарцыг хаах төлөвлөгөө, хаагдсан эд хөрөнгийг хамгаалах зарчим, хаагдсан машины граж/зорчих хэсгийн оронд үүсгэсэн түр зогсоолын талаар олон нийттэй хэлэлцэх; • Аюулгүй гарц, хэрэв шаардлагатай бол жишээ нь: зохимжтой хэмжээ, эрт, өргөнтэй ган төмрөөр гарц хийж гарцыг нэвтрэх заавраар хангах; • Эрчим хүчний байгууламжийн хувьд <i>сумын</i> захиргаа, цахилгааны дэд станцуудтай хамтран ажиллаж цахилгааны шугамд гэмтэл гарсан тохиолдолд авах арга хэмжээ, журмыг тусгасан гэрээ байгуулах; • Гэмтэл гарсан тохиолдолд нөлөөлж болох олон нийтэд нэн даруй мэдэгдэж асуудал шийдэгдтэл усаар хангах; 	<p>Гэрээт байгууллага</p>	<p>ТХН, Чадавх бэхжүүлэх зөвлөх компани</p>
	<p>Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Барилга, орон байр, албан тасалгаанд шаардлагатай, хангалттай хэмжээний цэвэр усаар хангах; • Хангалттай хэмжээний бие засах газар болон бусад ариун цэврийн байгууламжийг барилгын талбай, ажилчдын орон байранд бүрдүүлэх, тогтмол цэвэрлэх соруулах; • Хамгийн багадаа аюулгүй ажиллагаа хариуцсан хоёр ажилтан талбай дээр ажиллуулах • Ажилчдын хэрэгцээ, аюулгүй байдлыг хангасан хувцасаар хангах (жишээ нь: гутал, хамгаалалтын малгай, бээлий, нүдний шил, чихэвч); • Анхны тусламжийн хайрцгийг барилгын талбар бүрт байгуулах. Байнга бүрэн гүйцэд, дүүрэн байлгах; • Хамгийн ойр байршилтай эмнэлэг, түүнд хүрэх хамгийн дөт замыг тодорхойлох; • Хамгийн ойр байгаа эмнэлэг хүрэх зам, холбоо барих мэдээллийг агуулсан зургийг ажлын талбай бүрт байршуулах; • Гүйцэтгэх гэж буй ажлын тухай, ямар ажлууд хийгдэх тухай эмнэлгийн байгууллагад мэдэгдэж, хариуцсан гол ажилтны мэдээллийг солилцох; • Ажлын байран дээрх осол, өвчлөл, тохиолдлуудыг бүртгэх удирдлагын системийг бий болгох. Энэ бүртгэлийг хяналт, аудитын үед шалгаж байх; 	<p>Гэрээт байгууллага</p>	<p>ТХН, Чадавх бэхжүүлэх зөвлөх компани</p>

		<ul style="list-style-type: none"> • Аюулгүй ажиллагааны холбоо харилцаа. Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл мэндийн талаарх мэдээллийг ажлын талбар дээр байгаа бүх хүнд өндөр түвшинд хүргэх, зурагт хуудсаар байнга сурталчлах; • Сургалт, мэдээлэл, чадвар. Бүх ажилчдыг ариун цэвэр, эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, ажлын байран дах эрсдэлийн талаар суурь мэдээлэл өгөх сургалтыг зохион байгуулах. ХДХВ/ДОХ өвчин болон бусад өвчний талаар мэдээлэлжүүлэх, урьдчилсан сэргийлэх хөтөлбөрийг авч хэрэгжүүлэх- орон нутгийн иргэд, барилгын ажилчдыг хамруулах; • Хөдөлмөрийн стандартыг хэрэгжүүлэх. Барилгын ажлын гэрээнд дараах зүйлсийг нэн тэргүүнд тусгаж өгөх: (i) ажилд орон нутгийн иргэдээс авах, (ii) эмэгтэй, эрэгтэй хүмүүст ижил боломж олгох, (iii) үнэ цэнэ тэнцүү ажилд ижил хэмжээний цалинг олгох, эмэгтэйчүүдийн цалинг шууд тэдэнд төлж байх, (iv) насанд хүрээгүй хүүхдийг ажиллуулахгүй байх, албадан хөдөлмөр эрхлүүлэхгүй байх; <p>ГЭРЭЭТ БАЙГУУЛЛАГЫН ГҮЙЦЭТГЭЛИЙН ЗОРИЛТ: ажилчдын орон байр цэвэр, онцгой байдлын үед авах арга хэмжээний төлөвлөгөө бэлэн, ажилчид 100% онцгой байдлын үед авах арга хэмжээ, журмаа мэддэг байна.</p>		
	Олон нийттэй зөвлөлдөх	<ul style="list-style-type: none"> • Ажил эхлэхийн өмнө барилгын ажлын ойролцоох оршин суугчидтай уулзалт зохион байгуулах; • Олон нийтийн санал, үүсч болох асуудлуудын шийдлийг баримтжуулах; • Гэрээт байгууллагын барилгын талбайн ажлын төлөвлөгөөг шаардлагатай бол асуудлын шийдлийг тусган шинэчлэх, тухайлбал, ажлын хуваарь, өдөр тутмын ажлын цаг, барих арга, нөлөөг бууруулах аргачлалыг өөрчлөх; • Хяналтын хуваарь, шалгуурыг шаардлагатай бол гэрээт байгууллагын шинэчилсэн талбайн удирдлагын төлөвлөгөөг тусган шинэчлэх 	Гэрээт байгууллага, Чадавх бэхжүүлэх зөвлөх компани, ТХН	БОАЖЯ
В. АШИГЛАЛТЫН ҮЕ ШАТ				
Ашиглалт ба арчилгаа	Тогтмол хийх засвар, үйлчилгээ	<ul style="list-style-type: none"> • УС-ийн дэд бүтцийн засвар үйлчилгээ (ЗҮ)-ыг хариуцах байгууллагуудын чадавхийг бэхжүүлэх; • Төслийн санхүүжилттэй УС бүрд ЗҮ-ний журмыг бэлдэх; • байгууллагуудын ажлын хөтөлбөрт ЗҮ-ний үйл ажиллагааг тусгах; • Ажлын хугацаа дуусгавар болохоос дор хаяж 2 сарын өмнө гэрээт гүйцэтгэгчээс ТХБ УС-ийн барилга байгууламжийг хүлээн авах бүх бэлтгэл ажлыг цаг хугацаанд нь хийж гүйцэтгэх 	Сумын захиргаа	ХХААХҮЯ, Сум, аймгийн захиргаа, ОНМХГ
Усны эх үүсвэр	Голын усны тогтвортой бус байдал	<ul style="list-style-type: none"> • Дэд төслүүд дээр гүний ус гаргаж ашиглахгүй; • Бүх дэд төслийн хувьд усжуулалтын схем тус бүрээр тооцоолсон ус хуваарилан ашиглах хэмжээ, байгалийн урсгалын хэмжээг сумын холбогдох бүх агентлагуудад тарааж, чанд мөрдөж ажиллана. Хуваарилалтын хэмжээг БОНБУ-ний Хавсралт 5-д оруулж өгсөн болно. • Сумын захиргаа дэд төсөл тус бүрийн ус авах цэг дээрээс ус ашиглалтын заалтыг сар бүр авч усны хэрэглээ нь хэтрэхгүй байх, улмаар байгалийн урсгалын шаардлагыг хангаж байгаа эсэхэд хяналт тавьж ажиллана. Энэхүү мэдээллийг АХБ-нд хагас жил тутамд явуулдаг байгаль орчны явцын тайланд тусгана. • Дэд төсөл тус бүрийн усны олборлолтын хэмжээг голын сав газрын захиргаанаас жилд нэг удаа хянан үзэх болно. Байгалийн урсгалын шаардлагыг хангаагүй тохиолдолд сумын удирдлага, ТХН нь аймгийн удирдлага, Голын сав газрын захиргаа, ХХААХҮЯ-тай нэн даруй ярилцаж АХБ-нд мэдэгдэнэ. Цаг хугацаанд суурилсан залруулах арга хэмжээг боловсруулна. Шаардлагатай бол усны хүртээмж бага болох үед байгалийн урсгалын хуваарилалтыг дагаж мөрдөхийн тулд дэд төслийн хэрэглээний хаалгыг (ба шлюзийн хаалга) ажиллуулах болно. 	Сумын захиргааны Ус судлалын төв, гол, усны ай сав газар хариуцсан захиргаа гарцыг ажиллуулах	БОАЖЯ, ХХААХҮЯ, ТУХ
Экологи	Экологийн үнэ цэнийг хамгаалах	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Урсгал хамгийн бага байх жилүүдэд усаар хангах</u>. Бага урсгалтай жилүүдэд байгалийн урсацын шаардлагыг хангах, уруудах урсацыг ашиглахын тулд хаалга онгойлгох үүднээс 10 дэд төслийн далан тус бүрт хаалга суурилуулна. 	Байгууламжийг ажиллуулагч,	

		<ul style="list-style-type: none"> • <u>Далангийн дээгүүр доогуур загас нүүдэллэх нөхцлийг хангах.</u> Даланг ямар ч үед дамжин өнгөрөх боломжтой байхаар хийх бөгөөд бага урсгалтай жилд хаалгыг гар аргаар нээх болно. • <u>Ландшафтын шинж чанарт суурь өөрчлөлт ба байнгын өөрчлөлт оруулах:</u> хамгийн багадаа 3 дэд төслийн хувьд сувгийн доторх анхны дэд бүтэц, урсацад анх удаа өөрчлөлт (хязгаарлагдмал ч гэсэн) хийгдэж байгаа болно. Олон нийтийн зөвлөлдөх уулзалтуудаар орон нутгаас төслийг дэмжиж байгааг баталгаажуулсан. Зөвлөлдөх уулзалтыг үйл ажиллагааны туршид болон аливаа ажил эхлэхээс өмнө үргэлжлүүлэн явуулна <p>Охиндын тал дэд төсөл: Экологийн судалгааны хүлээгдэж байгаа үр дүн (барилгын өмнөх үе шатны бууруулах арга хэмжээг үзнэ үү), энэхүү дэд төслийн хувьд Засгийн газар, АХБ-наас баталсан зураг төсөл, бууруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх. Үүнд биологийн олон янз байдлын үйл ажиллагааны төлөвлөгөө бэлтгэх, хэрэгжүүлэх, нутгийн иргэдэд түшиглэсэн хамгааллын үйл ажиллагаанд нөөц хуваарлих, экологийн үнэ цэнийг хамгаалахын тулд талбайг ямар нэг бүтээн байгуулалтаас ангид үлдээх, тухайн ажлын талбайд тусгайлан зориулсан үйл ажиллагааны арга хэмжээ зэрэг орно</p>	Сумын захиргаа, ГСГЗ	
Эх үүсвэр нь тодорхойгүй бохирдол	Хөдөө аж ахуйн химийн бодисноос үүсэлтэй хөрс, усны бохирдол	<ul style="list-style-type: none"> • Тариаланчдад сургалт хийж, дуслын усалгааны систем нэвтрүүлэх, химийн бордооноос илүү органик бордооний хэрэглээг нэмэх замаар төслийн баримт бичигт заасны дагуу хөдөө аж ахуйн химийн бодисуудын хэрэглээг багасгах • “Аюултай” гэж ангилагдсан эсвэл ДЭМБ-аас эсвэл Засгийн газраас хязгаарлагдмал хэрэглэхээр заасан пестицидийг төслийн хэмжээнд ашиглахгүй (БНХАУ-д ашигладаг ометоад, метамидофос мөн адил) • Төсөлд хамрагдсан фермерүүдийн химийн бордоо, пестицидийн хэрэглээг ТХН-ийн Байгаль орчныг хамгаалах мэргэжилтэн (төслийн үеэр) болон сумдын ЗДТГ-ын хөдөө аж ахуйн ажилтнууд (төслийн үеэр ба дараа) тогтмол шалгаж байх; • Төслийн сургалтын хүрээнд өвчин гарсан тохиолдолд болон / эсвэл хөдөө аж ахуйн химийн бодис ашиглахыг хүсч байгаа эсвэл ашиглаж байгаа тохиолдолд ТХН болон сумдын засаг захиргаанд нэн даруй мэдэгдэхийг фермерүүдээс шаардана. • Хэрэв өвчний дэгдэлт гарч, / эсвэл химийн бодис хэрэглэсэн тухай мэдэгдсэн эсвэл илрүүлсэн бол (жишээлбэл, фермер, ТХН эсвэл сумын техникийн ажилтнууд): (а) ТХН нь хэрэглэгчид, хэрэглээний хэмжээ, химийн бодисын төрлийг, (жишээ нь өвчний дэгдэлтийн) шалтгааныг тодорхойлох арга хэмжээг нэн даруй авах; (б) ТХН, төслийн хөдөө аж ахуйн мэргэжилтнүүд, сумдын холбогдох албан тушаалтнууд нь нөлөөлөлд өртсөн фермерүүдтэй хамтран ажиллаж залруулах хамгийн сайн арга хэмжээг тодорхойлох. Хиймэлээр гаргаж авсан химийн бодисыг өөр ямар ч аргагүй үед зөвхөн ашиглах; • Газрын гадарга эсвэл гүний ус ойрхон байгаа ус бохирдох эрсдэл өндөртэй 7 дэд төслийн усны чанарын хяналтыг хэрэгжүүлэх: гадаргын усны чанарын хяналтыг 4 дэд төсөл дээр (Дулааны тал, Ивэн гол, Сөгнөгөр, Эрдэнэбүрэн), гүний усны чанарын хяналтыг 3 дэд төсөл дээр (Цул улаан, Хүрэн тал, Ногоон хашаа) (Хүснэгт БОМТ-3) 	Фермерүүд, Сумын захиргаа, ТХН, БОАЖЯ	ХХААХҮЯ, БОАЖЯ, ОНМХГ
Хатуу хог хаягдал	Цуглуулах, хаях аюулгүй ажиллагаа	<ul style="list-style-type: none"> • Сумын хог хаягдлын төлөвлөгөө, байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөтэй уялдуулан барилгын талбайд хог хаягдал цуглуулах хогийн сав, контейнертэй байна; • Фермерүүдэд сав баглаа боодлын хог хаягдлыг хариуцлагатайгаар хаях тухай сургалт зохион байгуулах • Ногоочдын бүлэг, сумын (мөн аймгийн) засаг захиргаатай сумын хог хаягдлын төлөвлөгөө, байгаль хамгаалах төлөвлөгөөтэй уялдуулан хог хаягдлыг зүй зохистой хаях, эргэн ашиглах боломжийг тодорхойлох талаар хэлэлцэх, ногоочдын бүлэгт хуванцар савыг хаях, хэрэглээг багасгах, дахин боловсруулах, дахин ашиглах талаар мэдээлэлжүүлэх аян зохион байгуулах; • Хортой биш хог хаягдлыг сумын хогийн цэгт хаяна. • Хаягдал хүнсний ногоо, навч, холтос, жимс, ургамлыг органик бордоо болгон дахин ашиглах 	Сумын захиргаа, байгууламжийг ажиллуулагчид	ХХААХҮЯ, ОНМХГ

<p style="text-align: center;">Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал</p>	<p>Ашиглалтын явц дах ажилчдын аюулгүй байдал</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ашиглалтын үе шатны EHS төлөвлөгөөг боловсруулж , хэрэгжүүлэх. Хэрхэн хэрэгжүүлэх тухай сургалтыг ажилтнуудад тогтмол өгөх; • Хамгаалалтын шил, бээлий, гутал зэрэг хамгаалалтын хувцас хэрэгслийг ажилчдад олгох. Чимээ шуугиан ихтэй талбайд ажиллах ажиллагчдад чимээнээс хамгаалах хэрэгсэл олгох. 8 дицбаллаас дээш дуу чимээ бүхий газарт тэмдэг тавих, ажилчдад сонсгол хамгаалах хэрэгсэл олгох; • Ажилчид, УХХ-ийн ажилтнуудад хөдөлмөрийн эрүүл ахуй, аюулгүй байдал, химийн бодисуудтай харьцах, аваар ослын үед авах арга хэмжээний талаар сургалт зохион байгуулах. ТХН-ийн ажилтан, фермерүүдэд зориулсан сургалтыг БОМТ-ийн сургалтын хөтөлбөрт багтаасан болно. • Барилгын материал, хог хаягдал тээвэрлэж буй машин сургууль, эмнэлэг, суурьшлын бүс зэрэг чимээнд мэдрэг газруудаар дайрч өнгөрөх буюу эдгээр газрын ойр орчимд явахдаа хурдаа хасах, дуут дохио ашиглахгүй байх. • Дэлхийн банкны EHS зааврын дагуу ажлын талбай дээр осол аваар, гэмтэл, ус алдалт, бусад асуудал гарсан тохиолдолд авах онцгой байдлын эрсдэл, хариу арга хэмжээний төлөвлөгөө: <ul style="list-style-type: none"> - Онцгой байдлын төрлөөс хамааран авах арга хэмжээний журмыг тодорхойлох - Бүх ажилчдын хүлээх гол үүрэг хариуцлагыг төлөвлөгөөнд тусгаж өгөх, үүнд шинэ ажилтан, барилга байгууламж эхлэх үе, шинэ тоног төхөөрөмжийг тусгах; - Талбай дээрх шуурхай арга хэмжээний журам: мэдээлэлд дүгнэлт хийх хамгийн эхний хариуцагч-онцгой байдлын нөхцөл, статус, осол гэмтэл хэрхэн явагдах талаар тооцоолол гаргах, нөхцөл байдлыг даван туулахад шаардлагатай хүний хүчин зүйл, тоног төхөөрөмж, шаардлагатай материалд үнэлгээ хийх; - Хэрэв хүчтэй үнэр гарах эсвэл байгууламжийн дотор хийн хэмжээ нэмэгдвэл байрыг нэн даруй чөлөөлж, гал гарч болох эх үүсвэрийг багасгаж, асуудлыг холдуулах эсвэл байршуулаад шаардлагатай бол хийг унтрааж хордсон орчинг тодорхойлон хязгаарлалт тогтооно; - Удирдлагын хариунаас онцгой байдлын цар хүрээг тодорхойлж талбайн диспетчерт нөхцөл байдлыг мэдээлнэ; - Онцгой байдалд орсон хэсгийн бүх ажилтнууд удирдлагын постод тайлагнаж цаашдын заавар, тодорхойлолтыг хүлээнэ; - Гол хариуцагчид анхааруулга өгөх ба онцгой байдлын багийг удирдлага мэдээллээр ханган бэлэн байдалд байлгана; • Орон нутгийн гал унтраах анги, цагдаа, түргэн тусламжийн төв, бусад холбогдох төрийн албан тушаалтанд мэдэгдэнэ. Онцгой байдлын үед холбогдох утасны жагсаалт бэлдэнэ. 	<p>Байгууламжийг ажиллуулагч</p>	<p>ХХААХҮЯ , Сум, аймгийн захиргаа, ОНМХГ</p>
	<p>Химийн бодисыг аюулгүй ашиглах</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ургамал, хамгааллын хүрээлэнгийн хувьд хорт бодистой харьцах, ажиллах бүх үйл ажиллагааг бүртгэлжүүлэх, үүнд: хадгалах, хорт бодистой ажиллах болон асгах гэх мэт. • Зөвхөн мэргэжлийн бөгөөд тусгай зөвшөөрөлтэй хүн химийн бодистой ажиллана • Төслийн хүрээнд дэмжлэг үзүүлж буй дэд төсөл, судалгааны байгууламж тус бүрт химийн бодистой харьцах, хадгалах, устгах тодорхой журамтай байна. Химийн бодисыг сэрүүн, хуурай, түгжээтэй өрөөнд хадгалж, зохих шошготой байх болно • Лабораторийн химийн бодисууд нь гадны хүн орох хориотой тусгайлсан, цоожтой өрөөнд хадгалагдана; • Химийн бодисын хог хаягдлыг энгийн хог хаягдалд хаялгүйгээр цоожтой өрөөнд битүү саванд цуглуулж хадгална. • Хогийн сав дүүрсэн тохиолдолд хорт бодисыг цуглуулах тусгай зөвшөөрөлтэй байгууллага тодорхой давтамжтайгаар ирж авч байх ба улсын стандартын дагуу шингэн хог хаягдлыг хоргүжүүлэн устгалд оруулж 	<p>УХХ</p>	<p>ХХААХҮЯ , ОНМХГ</p>

Дуу чимээ	Дуу чимээ гаргаж оршин суугчдын тав тухыг алдагдуулах	<p>байх</p> <ul style="list-style-type: none"> • Охиндойн тал, Дулааны Тал гэсэн хоёр дэд төслийн хувьд усжуулалтын усны насос чимээ үүсгэнэ • Хамгийн ойрын оршин суугчид шахуургын станцаас 300 метрийн зайд байрладаг, насосууд шахуургын станцууд дотор хаалттай байх тул бууруулах арга хэмжээ авах шаардлагагүй. • Охиндын Талын дэд төслийн хувьд амьтны аймагт үзүүлэх нөлөөллийг нь экологийн үнэлгээгээр үнэлнэ (Барилгын ажлын өмнөх үе шатны бууруулах арга хэмжээг үзнэ үү) 	Шаардлагагүй	Шаардлаг агүй
------------------	---	---	--------------	---------------

АХБ = Азийн Хөгжлийн Банк, БХК = барилгын хяналтын компани, ИДЗТ = инженерийн дэлгэрэнгүй зураг төсөл, ХБ = хэрэгжүүлэгч байгууллага, БОМ = Байгаль орчны мониторингийн байгууллага, ГБМ = гомдол барагдуулах механизм, ОНМХГ = орон нутгийн мэргэжлийн хяналтын газар, БОАЖЯ = Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам, ХХААХҮЯ= Хүнс хөдөө аж ахуй хөнгөн үйлдвэрийн яам, ТУГА = төслийн удирдлагын гарын авлага, ТХН = төсөл хэрэгжүүлэх нэгж, ГСГЗ = голын сав газрын захиргаа. Эх үүсвэр: Азийн Хөгжлийн Банк.

